

Міністерство освіти і науки України
ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет менеджменту, адміністрування та права
Кафедра ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та
соціально-гуманітарних дисциплін

СОЦІОЛОГІЯ ПРАВА

Методичні вказівки
для самостійного вивчення дисципліни

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
денної та заочної форм навчання спеціальності 081 «Право»

Харків
2023

Міністерство освіти і науки України
ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет менеджменту, адміністрування та права
Кафедра ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та
соціально-гуманітарних дисциплін

СОЦІОЛОГІЯ ПРАВА

Методичні вказівки
для самостійного вивчення дисципліни

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
денної та заочної форм навчання спеціальності 081 «Право»

Затверджено
рішенням Науково-методичної
ради факультету менеджменту,
адміністрування та права
Протокол № 9
Від 25.05.2023р.

Харків
2023

УДК 316.334

O-60

Схвалено на засіданні кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та
соціально-гуманітарних дисциплін
Протокол № 11 від 28 квітня 2023 р.

Рецензенти:

Л. О. Колісник, доцент кафедри історії та політичної теорії НТУ "Дніпровська політехніка", кандидат соціологічних наук,

O-60 Соціологія права: методичні вказівки для самостійного вивчення дисципліни для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної та заочної форм навчання спеціальності 081 «Право» / укладач: О. В. Борюшкіна; ДБТУ. Харків : [б. в.], 2023. 36с.

Методичні вказівки для самостійного вивчення дисципліни «Соціологія права» містять опис, програму та структуру викладання навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право». Надаються теоретичні відомості з ключових питань соціології права. До кожної теми пропонується перелік завдань до самостійної та практичної роботи. Представлені рекомендації щодо підготовки індивідуального завдання та рефератів. Наведено перелік питань для підсумкового контролю знань, які дають можливість студентам творчо та усвідомлено підійти до вивчення дисципліни. Методичні вказівки містять методи оцінювання, глосарій та список рекомендованої літератури. Можуть бути корисними та цікавими для здобувачів інших спеціальностей, науково-педагогічних працівників, керівників і спеціалістів підприємств та організацій тощо.

УДК 316.334

Відповідальна за випуск: Моїсєєва Н.І., д.е.н., професор

© Борюшкіна О. В., 2023
© ДБТУ, 2023

ВСТУП

Соціологія права як відносно молода галузь соціологічного знання досліджує функціонування права в системі соціальних інститутів суспільства, динаміку й структуру правових норм та їх роль у суспільному житті людей.

Важливим складовим компонентом соціології права виступають соціологічні дослідження. Але варто зазначити, що юридична наука ще недостатньо використовує конкретні соціологічні дослідження, а головне їх ефективні результати. Між тим не можна недооцінювати того положення, що соціологічні дослідження в праві реалізуються на стику соціології і права. Тому вони якраз і являють собою приклад системного підходу до вирішення актуальних питань державного і правового творення, які є досить актуальними для нинішнього українського суспільства.

Методичні поради містять тематичний план курсу «Соціологія права» для студентів, які навчаються за юридичною спеціальністю, короткий зміст лекцій, плани семінарських занять та завдання для самостійної роботи, список рекомендованої літератури, орієнтовні питання до заліку чи іспиту, а також методичні вказівки до виконання контрольних робіт з дисципліни для студентів заочної форми навчання. Методичні вказівки розраховані для студентів всіх форм навчання – денна та заочна напрямку підготовки 081 «Право».

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ КУРСУ

Навчальний курс призначено для ознайомлення студентів з особливостями історичного розвитку соціології права, теоретичного та емпіричного рівнів її розвитку, досвідом практичної реалізації досягнень цієї науки в юридичній практиці та її значенням для розвитку самої соціології. Усе це дає студентам змогу зрозуміти еволюцію суспільного розвитку під кутом зору постійного розширення можливостей правового регулювання процесів у суспільстві на основі глибоких комплексних наукових досліджень, що в свою чергу сприятиме становленню їх наукового світогляду, значно підвищить загальноосвітній, культурний та професійний рівень.

Метою нормативного навчального курсу «Соціологія права» є формування у студентів знань та навичок, необхідних для системного розуміння соціального інституту права, правових явищ та форм правової поведінки і конкретних соціальних механізмів їх відтворення, а також для критичного аналізу інституційних відповідей на виклики соціальних девіацій.

Завданнями курсу є:

– формування у студентів знань щодо суті інституту права, його специфіки порівняно з іншими формами соціального контролю, соціальних механізмів інституціоналізації та функціонування права, функціональних і дисфункціональних аспектів правового регулювання девіантної поведінки, сутності та видів соціальних девіацій, механізмів відтворення девіантної

поведінки, класичних і сучасних теорій девіантної поведінки та їх можливостей для соціологічного дослідження девіацій у сучасному українському суспільстві;

- ознайомлення студентів з працями провідних зарубіжних та вітчизняних соціологів у галузі дослідження правових відносин та девіантної поведінки;

- формування у студентів здатності критично аналізувати інституційні відповіді на виклики девіантної поведінки, тобто окремі заходи та програми соціального управління у сфері протидії такій поведінці, зокрема у тому, що стосується діяльності правоохоронних органів і пенітенціарної системи;

- засвоєння студентами навичок практичного дослідження девіантної поведінки із застосуванням соціологічних методів збору та аналізу інформації в ході польових соціологічних досліджень;

- виявлення специфіки девіантної поведінки в молодіжному середовищі, тобто аналіз таких явищ, як молодіжна злочинність, наркоманія, алкоголізм тощо та просвіта студентської молоді з питань негативних та позитивних девіацій, формування у молодих людей чіткого уявлення про негативні наслідки девіантної поведінки як для суспільства, так і для особистості.

ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІОЛОГІЯ ПРАВА»

Тема 1. Соціологія права в системі соціально-гуманітарних та юридичних дисциплін

Формування соціології права як закономірний наслідок розвитку юридичних та соціальних наук. Взаємозв'язок соціології права з теорією права, соціологією, філософією права, політологією та іншими гуманітарними дисциплінами.

Предмет соціології права. Соціальна зумовленість права, вплив права на соціальні процеси, формування і розвиток суспільних відносин.

Дискусії про характер соціології права. Предмет даної дисципліни, його широке та вузьке тлумачення. Вивчення походження правових норм; соціальна зумовленість права, правових норм та інститутів; механізм цієї зумовленості. Ефективність права як предметна сфера соціології права.

Структура соціології права за різними критеріями: рівень дослідження, характер дослідження, цілі та завдання, галузі та категорії права, виконавці правових ролей. Науково-теоретична і практична функції даної дисципліни. Основні поняття та категорії соціології права: право, правова норма, правова свідомість, правові відносини, правова культура. Актуальність вивчення соціології права та її завдання.

Тема 2. Історичні та наукові передумови виникнення соціології права.

Основні етапи становлення та розвитку соціології права

Попередники соціології права: Демокрит, Платон, Арістотель, Ф. Бекон, Т. Гоббс, Б. Спіноза, А. Вольтер, Ж.-Ж. Руссо, Г. Гроцій, Д. Дідро, Дж. Локк, Ш. Монтеск'є та інші.

Європейська школа соціології права: Е. Ерліх, Б. Малиновський, Г. Гурвич, Ж. Карбоньє, Ж. Крює, А. Арно, П. Сорокін, Р. Треверс, В. Феррарі, Р. Дарендорф. Американська школа соціології права: Р. Паунд, О. Холмс; реалістичний напрям американської соціології права. Два крила реалістичного напрямку: крайнє (Д. Френк, Т. Арнольд, Х. Оліфент) та помірне (В. Кук, Н. Герлен, К. Левеллін).

Українська школа соціології права (Г. Сковорода, І. Котляревський, Т. Шевченко, М. Драгоманов, І. Франко, М. Грушевський, С. Дністрянський, Б. Кістяківський, О. Кістяківський, М. Ковалевський, Л. Петражицький та інші.)

Проблеми соціології права у 30–60 роки. Досвід соціологічних досліджень в праві у 70–80 роки, основна проблематика. Сучасна українська соціологія права: проблеми, досягнення.

Тема 3. Право як соціальний інститут. Правова свідомість та правова поведінка

Поняття та основні ознаки права як соціального інституту. Соціальні функції права: інтегративна, регулятивна, охоронна, комунікативна. Латентні функції інституту права.

Сутність механізму соціальної дії права. Форми соціальної дії права: юридична, психологічна, етична, інформаційна. Механізм реалізації права, умови ефективності його дії.

Правова свідомість та правова поведінка як форми суспільної свідомості. Структура правосвідомості: знання правових норм, їх розуміння і ставлення до права та правових інститутів. Правосвідомість як об'єкт соціологічного дослідження: вивчення когнітивного, переконувачого, оціночного, вольового аспектів. Методика дослідження правосвідомості, її оцінка та вимір. Виявлення характеру правосвідомості.

Проблема криміналізації суспільної свідомості, причини даного явища та методи подолання.

Тема 4. Соціологія злочинності. Сутність девіантної поведінки правопорушника

Соціальна сутність протиправної поведінки. Злочинна поведінка як найбільш тяжка частина протиправного. Соціальна характеристика злочинної поведінки. Злочинність як соціальне явище. А. Кетле як засновник соціології злочинності.

Теорії походження та причини злочинності: біологічний, психологічний, філософський підходи. Основні соціологічні теорії злочинності – драматизації зла, диференційованої асоціації, конфлікту культур, відчуження, референтної групи, злочинних субкультур, соціального контролю, сприятливих можливостей, дрейфу, соціальної дезорганізації – та їх інтерпретація.

Соціальні інститути та злочинність: дезорганізація інститутів та злочинність, ігнорування нових інститутів, нові інститути як чинник злочинності. Стан злочинності, її причини та чинники, соціальна база в умовах системної кризи українського суспільства. Особистість злочинця: типологія, мотивація, ціннісно-нормативний комплекс. Соціологічне вивчення особистості злочинця.

Латентна злочинність та методи її вивчення. Дитяча, молодіжна, організована злочинність. Латентна злочинність з точки зору гендерного аналізу.

Профілактика, покарання, реабілітація як складова системи боротьби зі злочинністю. Покарання: сутність та принципи. Криза системи покарання. Смертна кара та проблема її скасування.

Тема 5. Проблеми особистості в теорії та практиці права

Теоретична, практична та прикладна актуальність проблеми особистості в соціології права. Спрямованість соціальних орієнтацій особистості: законослухняна або антисоціальна чи кримінальна. Антропологічний або біологічний підхід до проблеми кримінальної особистості. Психологічний підхід до аналізу антисоціальної поведінки особистості. Соціологічний та соціально-психологічний аналіз антисоціальної особистості. Порушення прав особистості. Сучасний погляд на антисоціальну кримінальну особистість. Незадоволення потреб особистості як головна причина сучасної девіантної

поведінки молоді.

Рівні правової соціалізації особистості. Фактори правової соціалізації. Психологічний механізм соціалізації. Значення функцій права в процесі правової соціалізації. Принципи правової соціалізації. Структура поля правової соціалізації особистості. Діяльність особистості як головний напрям соціалізації. Принципи, що застосовуються в цій діяльності. Система регулювання соціальної поведінки. Соціальне й індивідуальне в процесі правової соціалізації. Динамічна функціональна структура особистості. Критерії оцінки особистості як суб'єкта правової "соціалізації". Механізм правової соціалізації особистості.

Тема 6. Правова культура та шляхи її формування

Правова культура: сутність та різноманітність теоретичних підходів до її пояснення. Роль правової культури в українському суспільстві. Основні напрями її впливу на індивіда.

Елементи правової культури: знання права, правових норм; розуміння та усвідомлення правових норм; ставлення до права, правових норм, інститутів та їх представників.

Шляхи формування правової культури. Сутність правової соціалізації, її специфічні характеристики та особливості. Правова соціалізація в умовах кризового періоду розвитку суспільства, деструктивні фактори, що впливають на цей процес. Правова освіта та принципи її організації, правове виховання, його зміст, принципи, методи та форми. Правове самовиховання. Правова культура сучасної української молоді.

Соціальні ознаки правової поведінки. Специфічні юридичні ознаки правової поведінки. Різновиди правової поведінки за ступенем активності залучення особи до процесу правового регулювання. Правопорушення, провини. Злочини.

Тема 7. Конкретно-соціологічні дослідження в галузі права. Правова сфера в фокусі громадської думки

Сутність соціально-правових досліджень та їх значення. Специфіка розробки програми та інструментарію конкретно-соціологічних досліджень в галузі права. Соціологічні методи дослідження в галузі права: опитувальні методи, аналіз документів, спостереження, експеримент. Організація конкретно-соціологічного дослідження. Особливості соціологічного аналізу різних сфер правової дійсності.

Загальні риси механізму формування громадської думки відносно правової сфери. Джерела формування громадської думки: досвід, засоби масової інформації, чутки, офіційні джерела. Кількісна та якісна диспропорція між даними джерелами. Об'єкти громадської думки відносно правової сфери: право як таке, правові норми, правоохоронні органи, прокуратура, суд, закони та кодекси, пенітенціарна система, покарання та принципи його здійснення, смертна кара, кримінальна ситуація, безпека населення, ефективність правозастосування тощо. Природа громадської думки. Види громадської думки

відносно правової сфери: емоційне – раціональне, латентне – відоме, архетипічне – актуальне. Канали актуалізації громадської думки.

Ставлення населення до суб'єктів правової сфери. Особлива роль засобів масової інформації у формуванні громадської думки. Проблема формування позитивного іміджу правоохоронних та правозастосовних органів в Україні: методи та напрями.

Тема 8. Соціальна природа юридичного конфлікту та особливості його вирішення

Юридичний конфлікт як різновид соціального конфлікту: поняття, специфіка цього виду конфлікту. Юридичний конфлікт як різновид соціального конфлікту: поняття, специфіка даного виду конфліктів. Складові юридичного конфлікту. Типологія юридичних конфліктів за загальними та спеціальними ознаками. Структура юридичного конфлікту.

Кримінальний конфлікт. Фактори виникнення кримінального конфлікту, основні його елементи та стадії перебігу. Засоби розв'язання юридичного конфлікту. Вплив права на причини, розвиток, результати, наслідки конфлікту. Державно-правові конфлікти та їх прояви. Юридичні чинники політично-правового конфлікту. Соціальне підґрунтя процесу створення законів як чинник виникнення конфліктів. Учасники правового конфлікту (підбурювач, посібник, пасивні свідки, очевидці, посередники та судді). Стили поведінки людей в різноманітних ситуаціях. Латентна та відкрита стадія конфлікту. Фази конфлікту. Юридизація конфлікту. Чинники, що сприяють розвитку конфлікту мирним шляхом. Медіатор. Правові засоби розв'язання конфлікту.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Теми	Кількість годин				Індивідуальна робота
	В тому числі				
	Всього	Лекції	Семінарські заняття	Самостійна робота	
Соціологія права як наука	10	2	2	6	
Історичні та наукові передумови виникнення соціології права. Основні етапи становлення та розвитку соціології права	10	-	2	8	
Право як соціальний інститут. Правова свідомість та правова поведінка	10	2	2	6	
Проблеми особистості в теорії соціології права. Правова соціалізація особистості	10	2	2	6	
Правова культура та шляхи її формування	8	-	2	6	
Правова свідомість та правова поведінка	10	2	2	6	
Соціологія девіантної поведінки	8	-	2	6	
Соціологія злочинності. Сутність девіантної поведінки правопорушника	12	2	2	8	
Соціальна природа юридичного конфлікту, особливості його вирішення	12	2	2	8	
Разом	90	12	18	60	

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Соціологія права в системі соціально-гуманітарних та юридичних дисциплін.

Контрольні завдання і питання до семінарського заняття

1. Дискусійний характер визначення предмета соціології права
2. Права та свободи людини в світлі сучасного соціально-правового аналізу.
3. Проблеми ефективності законодавства. Соціологічне забезпечення законодавства.
4. Соціологічний підхід до дослідження права.
5. Дослідження права: соціологічний підхід.
6. Характеристика сучасного стану соціології права.

Список рекомендованої літератури

1. Музика, І.В. До полеміки щодо предмета та місця соціології права в системі суспільних наук. Правова держава. 2002. С.69-79.
2. Рущенко, И. Уголовный кодекс и социальные институты. Социология: теория, методы, маркетинг. 2003. № 4. С. 150-164.
3. Соціологія права: навч. посіб. / В.Д. Воднік та ін./ за ред. Н. П. Осипової. Х.: Право, 2007. 232 с.
4. Соціологія права: навч. посіб. / О.М. Джужа та ін. / за заг. ред. О.М. Джужа. К.: Юрінком Інтер, 2004. 288 с.

Тема 2. Історичні та наукові передумови виникнення соціології права. Основні етапи становлення та розвитку соціології права.

Контрольні завдання і питання до семінарського заняття

1. Ідеї права у філософській та політико-правовій літературі стародавнього світу.
2. «Живе право» Е. Ерліха. Його вплив на розвиток соціології права.
3. Закон про існування злочинності в суспільстві А. Кетле.
4. Погляди Е. Дюркгейма на злочинність.
5. Соціоправові погляди Ф. Ніцше.
6. П. Сорокін про злочинність та кару, подвиги та нагороди.
7. Українська соціологія права: традиції та сучасність.
8. Соціологія права в сучасних умовах розвитку України

Список рекомендованої літератури

1. Жоль, К.К. Философия и социология права: учебн. пособие. К.: Юрінком Інтер, 2000. 480с.
2. Соціологія права: навч. посіб. / В.Д. Воднік та ін./ за ред. Н. П. Осипової. Х.: Право, 2007. 232 с.
3. Соціологія права: навч. посіб. / О.М. Джужа та ін. / за заг. ред. О.М.

Джужи. К.: Юрінком Інтер, 2004. 288 с.

Тема 3. Право як соціальний інститут. Правова свідомість та правова поведінка.

Контрольні завдання і питання до семінарського заняття

1. Правова поведінка, її різновиди та антисоціальний сенс.
2. Функції права та їх соціальний сенс, механізм реалізації.
3. Умови ефективності дії права. Причини низької ефективності права в сучасному українському суспільстві.
4. Правосвідомість сучасної студентської молоді.
5. Соціальна зумовленість правових норм та викликаних ними правовідносин.
6. Взаємозалежність закону та звичаїв.
7. Соціальна ефективність права. Методики вивчення ефективності права.
8. Показники та критерії оцінки соціальної ефективності права.
9. «Офіційний» та «тіньовий» напрямок права у правотворчому процесі.
10. Недоліки та «помилки» українського законодавства.

Список рекомендованої літератури

1. Бова, В.А. Правосвідомість і громадянська думка про право і концептуальні засади. Урядовий вісник України. К., 2001. Т. 22. С. 623-631.
2. Осика, І. Правовий нігілізм та правова культура. Право України. 2001. №7. С. 98-101.
3. Тригубенко, Г. Боротьба зі злочинністю як засіб подолання правового нігілізму. Право України. 2002. № 3. С. 127-129.
4. Тригубенко, Г. Термін «нігілізм»: історія та сучасність. Право України. 2000. № 9. С. 129-132.
5. Соціологія права: навч. посіб. / В.Д. Воднік та ін./ за ред. Н. П. Осипової. Х.: Право, 2007. 232 с.

Тема 4. Соціологія злочинності. Сутність девіантної поведінки правопорушника.

Контрольні завдання і питання до семінарського заняття

1. Норма і відхилення від неї. Типологія відхилень.
2. Особистість злочинця в ракурсі соціологічного аналізу.
3. Тюремна субкультура, її поширення. Жаргон та його роль у збереженні татрансляції кримінальної субкультури.
4. Сутність корупції та її функції в суспільстві. Ділова гра «Як поборотикорупцію в освіті, медицині, міліції тощо».
5. Причини та чинники розповсюдження кримінальної субкультури в сучасному українському суспільстві.

6. Профілактика девіантної поведінки як рання профілактика злочинності. Позитивна девіація.
7. Соціальна практика кримінального покарання в Україні.
8. Незаконна міграція. Взаємозв'язок росту незаконної міграції та росту злочинності у світі.
9. Маніпуляції у процесі виборів як вид злочинності. Система покарання затакий вид злочинності в Україні.
10. Злочинність у Інтернеті.

Список рекомендованої літератури

1. М'ягков М., Одрещук Пітер К., Шакін Д. Фальсифікації чи домисли досвід виборів у Росії та в Україні. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2005. № 2. С. 116-124.
2. Пилипенко В. Подростковая агрессия в контексте современной социокультурной ситуации. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2004. № 4. С. 54-64.
3. Попова, И. Моральное оправдание и нормативная составляющая теневых практик (К постановке проблемы). Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2004. № 1. С. 23-30.
4. Соціологія права: навч. посіб. / В.Д. Воднік та ін./ за ред. Н. П. Осипової. Х.: Право, 2007. 232 с.

Тема 5. Проблеми особистості в теорії та практиці права.

Контрольні завдання і питання до семінарського заняття

1. Особистість в системі правових відносин.
2. Особливості правової соціалізації особистості. Соціально-психологічні механізми та інститути соціалізації.
3. Основні концепції соціалізації.
4. Незадоволені потреби особистості як передумови поведінки, що відхиляється від норми.
5. Специфіка антропологічного підходу до поняття «кримінальна особистість».
6. Принцип формування активних правових суб'єктів. Чинники, що впливають на законослухняну поведінку людини.
7. Сучасний погляд на антисоціальну та кримінальну особистість.
8. Соціальні чинники, що впливають на законослухняну поведінку особистості.

Список рекомендованої літератури

1. Резник, А. Динамика факторов протестных практик населения Украины. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2009. № 3. С. 34-35.
2. Соціологія права: навч. посіб. / В.Д. Воднік та ін./ за ред. Н. П. Осипової. Х.: Право, 2007. 232 с.
3. Соціологія права: навч. посіб. / О.М. Джужа та ін. / за заг. ред. О.М.

Джузи. К.: Юрінком Інтер, 2004. 288 с.

Тема 6. Правова культура та шляхи її формування.

Контрольні завдання і питання до семінарського заняття

1. Правова культура: сутність, елементи, рівні.
2. Сутність правової культури суспільства та особи.
3. Роль засобів масової інформації у формування правової культури.
4. Правовий нігілізм: види, причини виникнення, наслідки.
5. Особливості правової соціалізації.
6. Правове виховання та правова освіта: методи та форми.
7. Характеристика сучасної соціокультурної ситуації та її вплив на розвиток взаємодії суспільства, держави й особистості.

Список рекомендованої літератури

1. Осипова, Н. Особливості поля правової соціалізації особистості в умовах трансформації суспільства. Харьковские социологические чтения 98. Харьков. 1998. С. 104-107.
2. Осика, І. Правовий нігілізм та правова культура. Право України. 2001. №7. С. 27-35.
3. Паниотто, В. Динамика ксенофобии и антисемитизма в Украине (1994-2007). Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2008. № 1. С. 194-214.
4. Подкуркова І. Правовая культура в процессе становления правового государства в Украине. Харьковские социологические чтения 98. Харьков. 1998. С. 108-110.
5. Слюсаревский Н. Субкультура как объект исследования. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2002. № 3. С. 117-127.
6. Соціологія права: навч. посіб. / В.Д. Воднік та ін./ за ред. Н. П. Осипової. Х.: Право, 2007. 232 с.
7. Соціологія права: навч. посіб. / О.М. Джуза та ін. / за заг. ред. О.М. Джузи. К.: Юрінком Інтер, 2004. 288 с.
8. Станік, С. Правова культура та правова акультурація. Юридичний вісник України. 1999. №3. С.72-75.
9. Тригубенко, Г. Термін «нігілізм»: історія та сучасність. Право України. 2000. №9. С. 29-35.

Тема 7. Конкретно-соціологічні дослідження в галузі права. Правова сфера в фокусі громадської думки

Контрольні завдання і питання до семінарського заняття

1. Методи соціологічних досліджень і їх специфіка у праві.
2. Програма соціально-правового дослідження (на прикладі конкретного дослідження).
3. Організація та проведення соціально-правового дослідження.

4. Соціологічне забезпечення законодавчого процесу.
5. Правоохоронні органи України в фокусі громадської думки.
6. Роль ЗМІ в формуванні іміджу міліції, прокуратури, суду.
7. Право та його цінність в оцінках населення.
8. Громадська думка про кримінальну ситуацію в Україні.
9. Смертна кара та проблема її скасування в очах українського населення.
10. Правова інформованість населення як чинник формування компетентної громадської думки.

Список рекомендованої літератури

1. Негодченко О. В. Анкетування як засіб моніторингу громадської думки про діяльність міліції щодо забезпечення прав громадян. Вісник Національного університету внутрішніх справ. 2003. Вип. 24. С. 278-282.
2. Соціологія права: навч. посіб. / В.Д. Воднік та ін./ за ред. Н. П. Осипової. Х.: Право, 2007. 232 с.
3. Рущенко І.П., Ярмиш О.Н., Соболев В.О. Криміногенна ситуація великого міста: методика соціологічного вимірювання. Вісник Університету внутрішніх справ. 1997. №2. С. 206-213.

Тема 8. Соціальна природа юридичного конфлікту та особливості його вирішення

Контрольні завдання і питання до семінарського заняття

1. Конфліктні моделі Л. Козера та Р. Дарендорфа
2. Гаагський та Європейський суд як альтернатива вирішення конфліктів.
3. Приклади юридичного конфлікту у політичній сфері сучасної України.
4. Культура і техніка законотворчості у парламенті.
5. Динаміка та розв'язання юридичного конфлікту.
6. Типологія юридичного конфлікту.
7. Сутність, структура та особливості юридичного конфлікту.

Список рекомендованої літератури

1. Соціологія права: навч. посіб. / В.Д. Воднік та ін./ за ред. Н. П. Осипової. Х.: Право. 2007. 232 с.
2. Соціологія права: навч. посіб. / О.М. Джужа та ін. / за заг. ред. О.М. Джужи. К.: Юрінком Інтер. 2004. 288 с.
3. Бобровник С. Правовий конфлікт : поняття, ознаки, природа та різновиди. Вісник Акад. правових наук України. Х. Право. 2011. № 1(64). С. 26-33.

ПЕРЕЛІК НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література

1. Балинська О. М., Гуменюк Л. Й.. Основи соціології права (для працівників органів внутрішніх справ). Львів. Держ. ун-т внутр. справ, 2013.
2. Бобровник С. Правовий конфлікт : поняття, ознаки, природа та різновиди. Вісник Акад. правових наук України. Х. Право. 2011. № 1(64). С. 26-33.
3. Бова, В.А. Правосвідомість і громадянська думка про право і концептуальні засади. Урядовий вісник України. К., 2001. Т. 22. С. 623-631.
4. Водник В. Д. История социологии права : расшир. консп. лекц. для студентов 4 курса фак. «Социал. менеджмент». ХГИ «НУА». Х. 2000. 20 с.
5. Гнатюк Я.С., Гоян І.М. Соціологія права: навчальний посібник. Івано-Франківськ: Симфонія форте. 2016.
6. Головченко В. В. Эффективность правового воспитания: понятие, критерии и методика измерения. К. 2005.
7. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку : монографія / Г. Ю. Васильєв та ін. / за ред. М. П. Требіна. Х. Право. 2013.
8. Жоль К.К. Філософія і соціологія права: Навч. посіб. К. 2000. 480с
9. Макушев П.В., Торяник В.М. Філософія та соціологія права (в схемах та визначеннях). Підручник. Видавничий дім "Гельветика". 2020.
10. Музика І.В. До полеміки щодо предмета та місця соціології права в системі суспільних наук . Правова держава. 2002. С.69-79.
11. Осика, І. Правовий нігілізм та правова культура. Право України. 2001. № 7. С.98-101.
12. Осипова, Н. Особливості поля правової соціалізації особистості в умовах трансформації суспільства. Харьковские социологические чтения 98. Харьков. 1998. С. 104-107.
13. Паниотто, В. Динамика ксенофобии и антисемитизма в Украине (1994-2007). Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2008. № 1. С. 194-214.
14. Пилипенко В., Волянська О. Подростковая агрессия в контексте современной социокультурной ситуации. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2004. № 4. С. 54-64.
15. Подкуркова И. Правовая культура в процессе становления правового государства в Украине. Харьковские социологические чтения 98. Харьков. 1998. С. 108-110.
16. Попова, И. Моральное оправдание и нормативная составляющая теневых практик (К постановке проблемы). Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2004. № 1. С. 23-30.
17. Резник, А. Динамика факторов протестных практик населения Украины. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2009. № 3. С. 34-35.
18. Рущенко, И. Уголовный кодекс и социальные институты. Социология: теория, методы, маркетинг. 2003. № 4. С. 150-164.
19. Слюсаревский Н. Субкультура как объект исследования. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2002. № 3. С. 117-127.
20. Соціологічна енциклопедія. К.: Академвидав. 2008. 456 с.

21. Соціологія права: Навч. посіб. / О.М. Джужа, І.Г. та ін. / за заг. ред. О.М. Джужи. К.: Юрінком Інтер. 2004. 288 с.
22. Соціологія : підруч. для вищої школи. Х. : Фактор. 2006. 768 с.
23. Соціологія : підруч. для студентів вищ. навч. закл. / за ред. В. Г. Городяненка. К. : Академія. 2005. 560 с.
24. Соціологія права. Підручник. За загальною редакцією д.соціол.н., проф. Л.М. Герасіної, д.ю.н., проф., члена-кореспондента Академії правових наук України М.І. Панова. Київ, 2003.
25. Соціологія права: навч. посіб. / В.Д. Воднік та ін./ за ред. Н. П. Осипової. Х.: Право. 2007. 232 с.
26. Станік С. Правова культура та правова акультурація. Юридичний вісник України. 1999. №3. С.72-75.
27. Тадевосян Э. В. Социология права и ее место в системе наук о праве. Государство и право. 2009. № 1.
28. Тригубенко, Г. Боротьба зі злочинністю як засіб подолання правового нігілізму. Право України. 2002. № 3. С. 127-129.
29. Тригубенко, Г. Термін «нігілізм»: історія та сучасність. Право України. 2000. № 9. С. 129-132.
30. Трохимчук Д. В. Фрейдистські основи аналізу права. Український соціум. 2007. № 4 (21). С. 83-92.
31. Черниш Н. Й. Соціологія : підруч. 5-е вид. К. : Знання. 2009. 468 с.

Інформаційні ресурси

1. Соціологія права [Електронний ресурс] : підруч. / за заг. ред. Л. Герасіної. – [К. 2003]. Режим доступу: <http://radnuk.info/pidrychnuku/sotsiologiya/505-panova.html>

ТЕСТИ ДЛЯ АТЕСТАЦІЇ ЗНАНЬ

Варіант 1

1. Групи підходів до проблеми дисциплінарного статусу соціології права: а) соціологія права є допоміжною дисципліною в межах правознавства; б) соціологія права – це різновид загальної теорії права; в) соціологія права розглядається як галузь загальної соціології права або як самостійна соціологічна дисципліна; г) вірних відповідей немає тощо.

2. В.С. Нерсесянц розглядає соціологію права як:
а) юридичну і соціологічну дисципліну;
б) галузь соціології з власним предметом та методом;
в) таку саму галузь загальної соціології, як і економічна соціологія релігії
г) самостійну юридичну дисципліну загальнотеоретичного статусу і значення.

3. Основоположником науки соціології був:
а) Ч. Беккарія;
б) Е. Феррі;
в) Г. Тард;
г) О. Конт.

4. Кому належить ідея аномії:
а) К. Марксу;
б) Г. Спенсеру;
в) О. Конту;
г) Е. Дюркгейму.

5. Суспільні інтереси складаються з інтересів:
а) загальної безпеки;
б) особи;
в) моралі;
г) захисту людського життя.

6. Структура правової культури:
а) право як система норм;
б) правовідносини як система суспільних відносин;
в) взаємозв'язок між правовою культурою і правовою поведінкою;
г) правосвідомість як система духовного відображення всієї правової дійсності.

7. Соціалізація - це:

- а) об'єктивно існуючий набір взаємопов'язаних ідей та емоцій, що виражають ставлення суспільства, груп, індивідів до права;
- б) основні ідеї, початки, керівні положення, які виражають сутність права;
- в) відносини між елементами мікросистеми;
- г) освоєння культури спільноти.

8. Види правової соціалізації:

- а) соціалізація у вигляді навчання;
- б) соціалізація шляхом передачі досвіду;
- в) виробнича соціалізація;
- г) «символічна соціалізація».

9. Функції соціального контролю:

- а) нормативна;
- б) практична;
- в) інституційна;
- г) інтегративна.

10. Типи адаптації:

- а) комфортність;
- б) стигматизація;
- в) ретритизм;
- г) бунт.

11. Потреби, пов'язані з девіантною і злочинною поведінкою:

- а) вітальні;
- б) соціальні;
- в) моральні;
- г) зовнішні.

12. Всесвітня декларація прав людини була підписана:

- а) у 1956 р.;
- б) 1937 р.;
- в) 1948 р.;
- г) 1952 р.

13. На думку постмодерністів історію права можна розділити на періоди:

- а) право XVI, XVII ст.;
- б) право кінця XVIII і початку XIX ст.;
- в) право XIX в.;
- г) право XX в.

14. Інструментами соціального контролю є:

- а) соціальні норми і цінності;
- б) нормативні регулятори;
- в) соціальні інститути;
- г) форми соціальних взаємин.

15. Види правових установок:
- а) практичні;
 - б) конформні;
 - в) прагматичні;
 - г) вимушені.

Варіант 2.

1. Предмети філософії права, соціології права і теорії права є:

- а) тотожними;
- б) єдиними;
- в) частково співпадаючими;
- г) різними.

2. У процесі правотворчості на даний час в Україні велику роль відіграє:

- а) думка демосу;
- б) лобювання інтересів різних груп;
- в) соціально-психологічні стимули і мотиви діяльності депутатів Верховної Ради;
- г) сучасні суспільні відносини.

3. Відрив соціальної (правової) норми від конкретної реальності в нашому суспільстві відбувається:

- а) ніколи;
- б) дуже рідко;
- в) часто;
- г) дуже часто.

4. Чи згодні Ви із твердженням, що звертання за консультацією до юриста посідає перше місце серед каналів поширення фактичних правових знань:

- а) так;
- б) скоріше так;
- в) скоріше ні;
- г) ні.

5. Аномія – це процес:

- а) деформації неформальних структур;
- б) перекручування способу життя засобами масової інформації;

- в) дисфункції соціальних інститутів;
- г) зниження соціального статусу особистості;
- д) безнормності в суспільстві.

6. Чи усяка поведінка людини піддається юридичній регламентації?

- а) так;
- б) скоріше так;
- в) скоріше ні;
- г) ні.

7. Чи згодні Ви із твердженням, що «погані норми лякають більше ніж добрі, і внаслідок цього варто піклуватися про погіршення, а не про поліпшення в'язниць»:

- а) так;
- б) скоріше так;
- в) скоріше ні;
- г) ні.

8. Чи згодні Ви, що до юридичних організацій належать тільки державні установи:

- а) так;
- б) скоріше так;
- в) скоріше ні;
- г) ні.

9. Краща стратегія для розв'язання юридичного конфлікту – це:

- а) компроміс;
- б) співробітництво;
- в) конкуренція;
- г) відхилення.

10. Концепцію диспозиційної структури особистості розробив:

- а) Е. Дюркгейм;
- б) П. Сорокін;
- в) М. Вебер;
- г) О. Якуба;
- д) Р. Мертон.

11. Коефіцієнт ефективності правосуддя найчастіше розраховується:

- а) Міністерством юстиції;
- б) народними депутатами;
- в) Президентом для щорічного звернення до народу;
- г) в Україні ніким не розраховується.

12. Оберіть з даного ряду види правомірної поведінки:

- а) матеріальна;
- б) конформізм;
- в) правова бездія;
- д) соціально-правова активність.

13. Суспільно небезпечне діяння, що передбачено кримінальним кодексом, винно заподіяне особою, яка має вік кримінальної відповідальності – це:

- а) правопорушення;
- б) правоздатність;
- в) злочин;
- г) правотворчість.

14. Сфера суспільної, групової, індивідуальної свідомості, яка пов'язана

з відображенням правозначущих явищ і зумовлена правозначущими цінностями, праворозумінням, – це:

- а) правомірність;
- б) правовідносини;
- в) правосвідомість.

15. Яка з форм соціологічного забезпечення законотворчості є оптимальною при дослідженні ефективності чинного законодавства:

- а) прогнозування потреби в правовому регулюванні;
- б) розробка концепції правової норми;
- в) виявлення відносин різних верств населення до введення в дію даної правової норми.

ФОРМИ КОНТРОЛЮ ТА ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

Система діагностики якості навчання

Контроль знань і умінь студентів з дисципліни здійснюють згідно положень кредитно-модульної системи організації навчального процесу, прийнятої в університеті.

Основні положення:

Загальна кількість модульних контрольних заходів, що мусить скласти студент з окремої навчальної дисциплін, визначається з урахуванням залікових модулів з цієї дисципліни і рекомендовано дорівнює двом академічним модулям за семестр.

За результатами модульного контрольного заходу рівень засвоєння студентом навчального матеріалу має бути оцінений за національною шкалою та шкалою ECTS.

Тижні для проведення модульного контролю (модульні тижні) рекомендуються графіком навчального процесу.

Кількість балів, отримана студентом при оцінюванні модулю та підсумковий бал поточної успішності з дисципліни, співвідноситься з оцінками за національною шкалою та шкалою ECTS відповідно до табл. 1.

1. Шкала оцінювання

100-бальна шкала	Оцінка за національною шкалою	Визначення	Оцінка за шкалою ECTS
90 – 100	відмінно	Відмінно – відмінна відповідь, виконання роботи лише з незначною кількістю помилок	A
82 – 89	добре	Дуже добре – вище середнього рівня з кількома помилками	B
74 – 81		Добре – в загальному правильна відповідь, робота з певною кількістю грубих помилок	C
64 – 73	задовільно	Задовільно – непогано, але зі великою кількістю недоліків	D
60 – 63		Достатньо – відповідь, робота задовольняє мінімальні критерії	E
35 – 59	незадовільно	Незадовільно з можливістю повторного складання	FX
0-34		Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	F

Регламентується наступний комплект балів для отримання оцінки за модуль: результат поточного контролю (усереднено за оцінюванням завдань, проектів, тренінгів, відповідей) – максимум 20 балів (табл. 3) та результат

засвоєння блоку самостійної роботи – максимум 30 балів (табл. 3,4).

Складання модулів обов'язкове. Студент не допускається до тестування з модуля без відпрацювання пропущених занять. Модуль вважається зарахованим, якщо студент набрав мінімально необхідну кількість балів та більше.

Результати рейтингу з модулю доводяться до відома студентів не пізніше третього робочого дня після проведення контрольного заходу і, у разі відсутності претензій з боку студентів, вважаються остаточними.

Якщо студент не погоджується з рішенням про присвоєння йому балів рейтингу за модуль, то він повинен відразу після їх оголошення звернутися з письмовою апеляцією до завідувача кафедри та у визначений термін скласти усну атестацію з модуля перед комісією. Склад апеляційної комісії у кожному конкретному випадку визначається завідувачем кафедри. Рішення комісії є остаточним. Студент не може повторно складати зараховані модулі.

Студент, який не з'явився на модульний контроль або не отримав мінімальної кількості балів на модульному тижні, має право складати пропущений модуль під час залікового тижня.

Підсумковий рейтинг поточної успішності з дисципліни вираховується усередненням рейтингів з усіх модулів. Семестрова оцінка виставляється студенту з врахуванням результатів підсумкового тестування та поточного контролів (усереднені бали за модулі). Максимальна кількість балів, що студент може отримати при вивченні дисципліни, дорівнює 100 (див. табл. 2).

Засоби діагностики успішності навчання використовують для підсумкової експертизи знань і базуються на технології стандартизованого тестового контролю.

2. Схема нарахування балів з модулів навчальної дисципліни

Показчик	Нарахування балів
Всього з модулю	від 60* до 100
В тому числі: відповіді на тестові питання	до 50
усні відповіді на семінарських заняттях	до 20
результат засвоєння блоку самостійної роботи	до 30

*- менша кількість отриманих балів недостатня для зарахування модулю, необхідна перездача.

Усні відповіді на лабораторно-практичних заняттях оцінюються за шкалою від 12 до 20 балів відповідно до наступної регламентації (табл. 3)

3. Шкала оцінювання усної відповіді

20-бальна шкала	Інтуїтивний аналог оцінювання	Оцінка за національною шкалою - Визначення
20	5 +	Відмінно – відмінна відповідь, виконання роботи безпомилко чи зауважень, прояв креативного мислення
19	5	Відмінно – відмінна відповідь, виконання роботи безпомилко чи зауважень
18	5 -	Відмінно – відмінна відповідь, виконання роботи з одним не принциповим недоліком
17	4 +	Добре – вище середнього рівня з кількома помилками при розумінні суті питання
16	4	Добре – в загальному правильна відповідь, робота з кількома помилками
15	4 -	Добре – в загальному правильна відповідь, робота з значною кількістю помилок
14	3 +	Задовільно – в загальному правильна відповідь, але із великою кількістю недоліків і помилок
13	3	Задовільно – задовільно, наявна велика кількість недоліків і помилок
12	3 -	Задовільно – задовільняє лише найменші критерії, наявна велика кількість суттєвих недоліків і помилок

Самостійна робота оцінюється як сума балів за відповідність і обсяг наданого матеріалу та балів за захист цього матеріалу.

4. Шкала оцінювання відповідності змісту матеріалу самостійної роботи

Шкала, бали	Визначення
10	Повна відповідність змісту і достатній обсяг
8	Достатня відповідність змісту і достатній обсяг
6	Мінімально задовільна відповідність змісту і обсягу

ПОРАДИ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Форми участі студентів у навчальних заняттях:

Заняття проводяться у формі лекцій та семінарів. Виклад матеріалу курсу і контроль засвоєння знань студентами здійснюються у вигляді тез основних положень кожної теми з їх подальшим обговоренням студентами (на базі самостійної підготовки).

Виступ студента чи **групова презентація** повинні містити чітке формулювання тези та її доведення чи спростування. Необхідним для позитивної оцінки елементом відповіді є відтворення різних точок зору, ілюстрація дискусійності висвітлюваного питання, а також власна позиція студента чи групи. Критеріями оцінки виступів чи групових презентацій є: відповідність джерелам і положенням наукової літератури; логічна послідовність викладу; наявність власної тези та ступінь її аргументованості.

Опанування. Вимогами до цієї форми участі у занятті є критичний аналіз попереднього виступу і висунення власної альтернативної тези.

Групова дискусія. Дискусія здійснюється між 2–4 групами студентів, кожна з яких пропонує власне розв'язання запропонованої викладачем проблеми, а також висуває контраргументацію на аргументи команд опонентів. Оцінювання групової дискусії здійснюється двома студентами, попередньо обраними з цією метою.

Форми поточного контролю: оцінювання домашніх самостійних завдань, що презентуються на семінарських заняттях, есеї.

Залік відбувається у письмовій формі.

Питання на диференційований залік

1. Об'єкт та предмет соціології права.
2. Завдання та функції соціології права.
3. Становлення соціології права як дисципліни.
4. Специфіка соціологічного підходу до аналізу соціоправних явищ.
5. Основні умови ефективності права. Назвіть основні причини низької ефективності дії права в сучасній Україні.
6. Головні функції права, їх соціальний зміст.
7. Види правового нігілізму. Чинники правового нігілізму в сучасному українському суспільстві.
8. Поняття правової культури. Побутова правова культура, правова культура професійної групи та професійна правова культура.
9. Історичні форми покарань за злочини.
10. Основні прямі та латентні функції в'язниці як соціального інституту.
11. Основні методи збору соціологічної інформації у галузі права.
12. Сутність взаємозв'язку соціально-правових досліджень та юридичної практики.
13. Етапи проведення соціологічних досліджень в правовій сфері.

14. Специфіка використання методу аналізу документів у правовій сфері.
15. Специфіка використання опитування у вирішенні правових проблем.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

Із запропонованих тем бажано обрати ту тему, що найбільш повно відповідає Вашим пізнавальним інтересам. При виборі теми і визначенні її змісту консультируйтесь з викладачем, а також використовуйте літературу, яка подана у відповідній темі семінарського заняття.

Вимоги до виконання й оформлення індивідуального завдання

- робота має включати: титульний аркуш, на якому зазначається прізвище студента, курс, група, назва предмета, прізвище викладача, тема завдання; зміст, що включає вступ, декілька розділів і висновок, при цьому назви параграфів повинні відбивати ключові проблеми і логіку розкриття теми;
- обсяг роботи – до 20 сторінок тексту (шрифт 14);
- у тексті роботи з виділенням усіх структурних підрозділів мають бути самостійні висновки за обраною темою, а також коректні посилання на пророблені джерела;
- список літератури має включати не менше п'ятьох джерел за темою, у тому числі соціологічні словники і підручники із соціології права, теорії права.

Виконуючи завдання, необхідно показати розуміння і знання основних теоретичних концепцій у галузі розробки конкретних соціально-правових проблем, опанувати змістовну сутність категорій, понять і законів соціології права, виявити знання базових (загальних і спеціальних) методів і методологічних підходів до вивчення правових питань. При написанні роботи бажано описувати не тільки базові питання, які запропоновані навчальними посібниками, але й самостійно обирати проблеми, розглянуті у спеціальній соціологічній і правовій літературі (статтях, монографіях). Особливу увагу слід приділити правильному оформленню посилань на використовувані джерела.

У вступі повинна міститися постановка проблеми відповідно до обраної теми й обґрунтування її актуальності та значущості. Компонування матеріалу має бути логічно побудоване й обґрунтоване. При вивченні соціології права співвіднесіть ідеї класиків соціологічної думки з реальною соціально-правовою практикою й сучасними соціально-правовими дослідженнями за обраною проблемою.

Тематика індивідуальних завдань (есеї, творчі роботи)

1. Соціологічний аналіз проблем формування правової культури громадян України.
2. Соціологічний аналіз проблем наркоманії в молодіжному середовищі.

3. Соціологічний аналіз проблеми проституції як форми девіантної поведінки.
4. Соціологічний аналіз проблеми правового нігілізму молоді.
5. Соціологічний аналіз правопорушень у колі сучасних підприємців.
6. Соціолого-правовий аналіз девіантної поведінки.
7. Соціологічний аналіз політико-правової активності населення на виборах.
8. Соціологічний аналіз профілактики правопорушень неповнолітніх.
9. Соціальні фактори підвищення молодіжної злочинності.
10. Порівняльний аналіз міської і сільської злочинності.
11. Соціологічний аналіз суїцидальної поведінки.
12. Соціолого-правовий аналіз проблеми насильства в сім'ї.
13. Соціолого-правовий аналіз чинників, що впливають на дотримання кримінально-правових заборон.
14. Соціологічний аналіз чинників правової соціалізації особистості.
15. Соціологічний аналіз рольової і функціональної структури організованої злочинності.
16. Соціологічний аналіз взаємодії злочинності з іншими формами соціальних відхилень.
17. Соціологічний аналіз причин і наслідків злочинності неповнолітніх.
18. Соціологічний аналіз чинників формування правової культури різних соціальних груп.

ТЕРМІНИ ТА ЇХ ВИЗНАЧЕННЯ

Агресія – дія, поведінка, спрямована на заподіяння збитку (морального, фізичного тощо, аж до повного знищення) іншій особі.

Адаптація соціальна – процес активного пристосування індивіда чи групи до певних матеріальних умов, норм, цінностей суспільства.

Акультурація – процес взаємовпливу культур, в ході якого один народ засвоює від іншого цінності, норми, моделі поведінки

Аномія – стан суспільства, при якому настає дезінтеграція і розпад системинорм, що гарантують соціальний порядок.

Вік соціальний – стадії активного включення індивіда до соціальних відносин і засвоєння ним соціальних ролей.

Вікові норми – правила, що визначають, чого і в якому віці повинна досягти людина.

Виховання – процес спрямованого систематичного формування особистості згідно з прийнятими в суспільстві моделями та нормами.

Вторинна девіація – девіантні моделі поведінки, що приймаються індивідами у відповідь на реакції інших індивідів на їх вчинки.

Глобалізація – посилення процесів взаємозалежності, взаємопроникнення і взаємозумовленості економічних, політичних, правових, ідеологічних, культурних компонентів світової спільноти.

Громадська думка – найважливіший компонент громадського життя, що виражає погляди, оцінки, ціннісні орієнтації певних груп людей або суспільства в цілому, втілює в собі колективну совість і має силу неписаного закону.

Девіація – відхилення від поведінкової норми, розглядається більшістю членів суспільства як неприпустиме.

Депривація – процес скорочення або позбавлення можливостей задоволення основних життєвих потреб індивідів чи груп.

Десоціалізація – процес, зворотний соціалізації: втрата індивідом соціальних цінностей і норм, що супроводжується його відчуженням від своєї групи.

Дискримінація соціальна – обмеження або позбавлення прав певної категорії громадян (соціальних груп) за якими-небудь ознаками.

Дія соціальна – цілеспрямована поведінка, що має соціальне значення і зорієнтована на іншого.

Дослідження соціологічне – вивчення методами соціології соціальних об'єктів, явищ, процесів, спрямоване на виявлення закономірностей соціального життя.

Егалітаризм – ідейно-політична течія, яка виступає за загальну рівність як принцип організації соціального життя.

Експеримент – спосіб отримання даних, при якому умови і змінні

контролюються для встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Він дає дослідникам можливість перевірити вплив незалежної змінної на залежну змінну.

Етатизм – теорія, що обґрунтовує необхідність активного втручання держави в економічне і політичне життя суспільства, яка розглядає його як вищий результат суспільного розвитку.

Застосування права – одна з форм державної діяльності, спрямована на реалізацію правових розпоряджень у життя.

Звичай – норми, яким люди надають дуже великого значення і строго дотримують.

Злочин – суспільно небезпечне діяння, вчинене навмисно або ненавмисно, за яке законом встановлено кримінальну відповідальність.

Злочинність – соціальне явище, що включає сукупність злочинів, скоєних у даному суспільстві в даний відрізок часу, і характеризується кількісними (динаміка, стан) та якісними (структура, характер) показниками.

Злочинність латентна – злочинність, яка з тих чи інших причин офіційно не реєструється.

Злочинність організована – злочини, що здійснюються членами формальних організацій, діяльність яких пов'язана з порушенням закону, і мають ієрархічну структуру.

Зрілість соціальна – рівень особистісного розвитку індивіда, коли він повністю інтерналізує соціальні поведінкові моделі та цінності і адекватно виконує ролі дорослого члена суспільства.

Ідентифікація соціальна – процес ототожнення індивіда з певною групою або соціальним прошарком, що полягає в засвоєнні притаманних їм поведінкових моделей, цінностей, установок і ролей.

Інститут соціальний – стійкий комплекс норм, правил, символів, що регулюють різні сфери людської життєдіяльності і організує їх в систему ролей і статусів, за допомогою яких задовольняються основні життєві та соціальні потреби.

Інституціоналізація – 1. Створення стабільних зразків соціальної взаємодії, заснованих на формалізованих правилах, законах, звичаях і ритуалах.

3. Правове та організаційне закріплення сформованих у суспільстві форм поведінки, відносин тощо.

Інтеріоризація (інтерналізація) – перетворення зовнішніх по відношенню до індивіда форм соціальної взаємодії в стійкі якості особистості шляхом засвоєння вироблених суспільством цінностей, норм і моделей поведінки.

Інфантилізм соціальний - розрив між біологічним і соціокультурним дорослішанням молоді, що порушує нормальний процес соціалізації.

Каузальність соціальна – причинно-наслідковий зв'язок між окремими соціальними явищами суспільства.

Консенсус соціальний – згода значимої більшості будь-якого суспільства щодо найбільш важливих аспектів її соціального порядку.

Контркультура – субкультура (норми, цінності та спосіб життя), яка знаходиться в суперечності з нормами і правилами панівної культури.

Контроль соціальний – система соціальних механізмів, що забезпечують дотримання членами суспільства прийнятих моделей поведінки; спосіб саморегуляції соціальної системи.

Конфлікт – прояв об'єктивних чи суб'єктивних протиріч, що виражається впротиборстві сторін.

Конфлікт соціальний – зіткнення соціальних груп, які є носіями протилежних соціально-економічних і політичних інтересів, поглядів, ідеологій.

Конфлікт юридичний – будь-який конфлікт, у якому суперечка так чи інакше пов'язана з правовими відносинами сторін і має юридичні наслідки.

Конформізм – некритичне наслідування панівних думок і стандартів, стереотипів масової свідомості, традицій, авторитетів і принципів.

Конформність – тип соціальної поведінки індивіда, що характеризується соціально прийнятими поведінковими моделями і нормами, відповідністю соціальним очікуванням.

Корупція – використання службового становища посадовою особою в інтересах особистого збагачення і з порушенням існуючих правових норм.

Криза легітимності – соціально-політичний стан втрати суспільством або значною його частиною віри в законність і справедливість існуючого соціального порядку.

Культура нормативна – сукупність ідеалів, норм, цінностей, що визначають стандарти поведінки, які наказують, дозволяють, схвалюють або засуджують, забороняють певні соціальні дії.

Латентність – відсутність зовнішніх ознак явища, його існування в прихованій формі.

Легалізація – процес перетворення незаконного в законне.

Легалізм – точне дотримання існуючих правових норм.

Легальність – відповідність дій індивідів і соціальних груп встановленим вданому суспільстві правопорядку.

Легітимізація – процес обґрунтування легітимності правлячих груп.

Легітимність – характеристика визнання членами спільності існуючого соціального порядку, наділення престижем, який диктує норми і встановлює зразки поведінки.

Лояльність – шанобливе ставлення до властей і вірність чинним законам і порядкам.

Маніпулювання – процес ідеологічного і соціально-психологічного впливу на людей з метою зміни їх поведінки всупереч їх інтересам.

Маргінальність – проміжний, пограничний стан індивіда чи групи індивідів, відірваних від звичного середовища і способу життя.

Масова свідомість – тип суспільної свідомості, характерний для середнього представника суспільства, що включає широке коло ідей, уявлень, почуттів та ілюзій, пов'язаних з тими сторонами соціального життя, що доступні й цікаві масам.

Методика соціологічного дослідження – сукупність прийомів і методів для реалізації цілей і завдань дослідження.

Методологія соціологічного дослідження – вчення про методи і принципи соціологічного пізнання.

Моніторинг – система регулярного вимірювання змін, що відбуваються в суспільстві або якихось його сферах, за умови регулярного застосування одних і тих самих принципів вибірки і інструментарію.

Мораль – соціальний інститут, система норм, санкцій, оцінок, приписів, зразків поведінки, що виконують функції соціального контролю і регулювання соціальних відносин у тій чи іншій соціальній групі, суспільстві.

Населення – сукупність людей, що проживають на даній території або в межах даної держави.

Насильство – застосування сили або загроза застосування сили по відношенню до суб'єктів або їх власності з метою залякування і примусу до певних дій.

Нігілізм – світогляд і ідеологія, засновані на запереченні традиційних авторитетів і цінностей, релігійних уявлень, моральних і культурних ідеалів, у поєднанні з підтримкою безмежної свободи і всюдозволеності.

Норми – правила поведінки в певній ситуації. *Нормотворчість* – процес створення і генезису соціальних норм.

Норми соціальні – зразки, правила поведінки, виконання яких очікується від члена суспільства і підтримується за допомогою санкції.

Норми правові – встановлені державою, законом, указом, актом тощо. загальнообов'язкові правила поведінки. У них, як правило, вказуються умови їх виконання, суб'єкти регульованих відносин, їх взаємні права та обов'язки, а також санкції в разі їх порушення.

Опитування – спосіб отримання інформації про думки та мотиви людей, пов'язаний з постановкою певних запитань респондентам (опитуваним).

Особистість – стійка система соціально значущих рис, що характеризують індивіда, результат суспільного розвитку (соціалізації) та включення людей в систему соціальних відносин за допомогою взаємодії.

Очікування ролі – вимоги, які суспільство пред'являє до індивіда у зв'язку з виконанням ним певної соціальної ролі.

Переконання – форма підтримки громадської дисципліни.

Покарання – негативна соціальна санкція, що використовується як елемент соціального контролю за поведінкою індивідів.

Поведінка аморальна – тип поведінки, який суперечить прийнятим у даному суспільстві моральним нормам (пияцтво, користолюбство тощо).

Поведінка антисоціальна – тип поведінки, що характеризується запереченням, нехтуванням соціальних норм і цінностей, прийнятих у даному суспільстві.

Поведінка деструктивна – тип поведінки, що заподіює шкоду самій особистості та не відповідає загальноприйнятим соціальним нормам (мазохізм, тощо).

Поведінка соціальна – тип поведінки, що так чи інакше зачіпає інтереси

інших людей, груп, спільнот або суспільства в цілому.

Порядок соціальний – організованість соціального життя, впорядкованість соціальної дії.

Права людини – сукупність норм, що характеризують статус людини в суспільстві (право на життя, на свободу, на розвиток здібностей і таланту тощо).

Право неофіційне – за П. Сорокіним – сукупність правил, що склалися в даній групі і регулюють міжособистісні відносини (крім офіційного права).

Право офіційне – за П. Сорокіним – сукупність обов'язкових для всіх членів групи норм, відповідальність за виконання яких несе та частина групи, що наділена владою.

Правова політика – комплекс заходів, завдань, цілей, програм, методів, установок, ідей, реалізованих у сфері дії права і за допомогою права.

Правова держава – форма здійснення народовладдя, політична організація громадян, що функціонує на основі права; інструмент захисту і забезпечення прав, свобод і обов'язків кожної особистості.

Правова поведінка – соціально значима поведінка індивідів і груп, підконтрольна їх свідомості і волі, передбачена нормами права, що існують в даному суспільстві.

Правовий нігілізм – негативне ставлення до права, закону та інших форм організації суспільних відносин.

Правовий статус особистості – система прав, свобод і обов'язків, що знайшли своє чітке правове закріплення в нормах права.

Правовідносини – відносини між суб'єктами як носіями норм права.

Правопорушення – неправомірне (протиправне), суспільно шкідливе діяння (дія або бездіяльність) суб'єкта, за яке в чинному праві передбачена юридична відповідальність.

Правопорядок – об'єктивно і суб'єктивно обумовлений стан соціального життя, що характеризується внутрішньою узгодженістю, врегульованістю системи правових відносин, заснованих на нормативних вимогах, принципах права й законності.

Правосвідомість – сфера або область свідомості, що відображає правову дійсність у формі юридичних знань і оціночних ставлень до права та практики його реалізації, соціально-правових установок і ціннісних орієнтацій, що регулюють поведінку (діяльність) людей у юридично значимих ситуаціях.

Правотворчість – особлива форма державної і громадської діяльності зі створення, змін та скасування правових норм, що враховує соціальні потреби та інтереси суспільства.

Превенція – система заходів, спрямованих на попередження злочинів.

Презумпція невинності – принцип кримінального права, згідно з яким особа, підозрювана або обвинувачувана у вчиненні злочину, вважається невинною доти, доки її вина не буде доведена в порядку, передбаченому законом.

Престиж – авторитет, вплив, повага в суспільстві, міра яких відповідає

певному соціальному статусу.

Привілеї соціальні – виключні права або переваги, які в силу закону, традиції або факту належать тільки окремим соціальним групам і недоступні для інших членів суспільства.

Придушення особистості – ритуали, що застосовуються в тоталітарних організаціях з метою домогтися від індивідів слухняності і зробити їх сприйнятливими до інституціонального контролю, дисципліни.

Примус – насильство над волею індивіда або соціальної групи шляхом застосування санкцій.

Протиправна поведінка – соціально небезпечна поведінка індивідів або груп, підконтрольна їх свідомості чи волі, рухома мотивами корисливості, ненависті, агресивності, що порушує існуючі в суспільстві правові норми і тягне юридичні наслідки.

Процес соціальний – сукупність односпрямованих і повторюваних соціальних дій, які можна виділити з безлічі інших соціальних дій.

Рівність соціальна – становище індивідів, соціальних груп, класів у суспільній системі, що виявляється в їх однаковому відношенні до засобів виробництва, однаковому соціальному статусі, можливостях, політичних і громадянських правах.

Рівноправність – найважливіший принцип демократичної держави, у відповідності з яким всі громадяни мають однакові права, рівний правовий статус (права та обов'язки) при цьому не допускається правова дискримінація.

Реальність правова – сукупність всіх правових феноменів, що існують у суспільстві.

Регулювання соціальне – процес цілеспрямованого впливу суспільства і його інститутів на соціальне життя, поведінку індивідів і груп за допомогою регуляторів (норм, правил, цілей, зв'язків).

Репрезентативність – властивість вибірки досить точно відображати властивості генеральної сукупності.

Ресоціалізація – процес засвоєння нових норм, цінностей, світогляду та моделей поведінки.

Референтна група – соціальна одиниця, використовувана нами для оцінки та формування власних поглядів, почуттів і вчинків.

Рольовий конфлікт – ситуація, при якій індивіди стикаються з суперечливими вимогами, зумовленими одночасним виконанням двох або більше ролей.

Санкції соціальні – заходи впливу соціальної групи або суспільства в цілому на поведінку індивіда, що відхиляється від соціальних очікувань, норм і цінностей. Розрізняють позитивні і негативні санкції, пов'язані відповідно до заохочення і покарання.

Система соціальна – впорядковане ціле, що являє собою сукупність окремих соціальних елементів – індивідів, груп, організацій, інститутів.

Системний підхід – методологічний напрям, заснований на розгляді об'єкта як цілісності, що складається з безлічі пов'язаних взаємним ставленням елементів.

Соціалізація – процес соціальної взаємодії, за допомогою якого люди здобувають знання, думки, погляди та формують моделі поведінки, необхідні для успішної участі в житті суспільства.

Соціальні зміни – фундаментальні зміни в паттернах культури, структури і соціальної поведінки.

Соціальний контроль – методи і стратегії, які регулюють норми поведінки в рамках суспільства.

Статус – становище в рамках групи або суспільства; осередок в соціальній структурі.

Субкультура – система унікальних цінностей, норм, традицій і життєвих укладів, що відрізняють якусь соціальну групу від домінуючої культури більшості суспільства.

Суспільство – об'єднання людей, що має закріплену спільну територію, загальні культурні цінності та соціальні норми, характеризується усвідомленою соціокультурною ідентичністю його членів.

Суспільство глобальне – світове суспільство, що виникає в результаті все більшого розширення контактів, взаємозв'язків і взаємозалежності національних об'єднань.

Суспільство закрите - поняття, введене в обіг К. Поппером; тип суспільства, протилежний відкритому суспільству і характеризується незначною соціальною мобільністю, авторитаризмом, догматичною ідеологією.

Суспільство індустріальне – історичний тип суспільства, в якому основою господарства є промисловість і яке характеризується урбанізацією, концентрацією великих мас населення в промислових містах, наявністю широкого соціального прошарку управлінців, бюрократії, орієнтація на раціональність та ефективність виробництва.

Суспільство відкрите – тип суспільства, що характеризується високим рівнем мобільності, динамізмом, демократичною ідеологією, плюралізмом та охороною прав індивіда.

Табу – система соціальних заборон, порушення яких представлени більшості членів суспільства карається надприродними силами або гідно суворого покарання.

Тероризм – застосування сили або жорстоких насильницьких дій проти людей або власності з метою залякування та примусу уряду, формальної організації або цивільного населення до виконання певних політичних, релігійних чи соціальних умов.

Толерантність – терпиме ставлення до чужого способу життя, поведінки, звичаїв, думок, ідей, вірувань.

Цінності соціальні – більш або менш визнані поведінкові стандарти, тобто поділювані суспільством чи соціальною групою моральні та естетичні імперативи.

Ціннісна орієнтація – певні устремління, бажання, потреби людини, виступаючі для нього в якості найважливіших особистих цінностей і цілей життєдіяльності.

Навчальне видання

СОЦІОЛОГІЯ ПРАВА

Методичні вказівки
для самостійного вивчення дисципліни

Укладач:

Борюшкіна Оксана Володимирівна

Підписано до друку . .2023 р.
Формат 60 x 84 1/16. Гарнітура Garamond Умовн. друк. арк. –.
Наклад – 100 прим.
Державний біотехнологічний
університет 61002, м. Харків,
вул. Алчевських, 44